

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Gen. 50:24-26

Jozef's profetie over de uittocht

We zullen ons bij de uitleg van dit Schriftgedeelte dienen te laten leiden door wat ons in Hebr. 11 gezegd wordt over Jozef. Hij heeft door het geloof gewaagd van de uittocht van de kinderen Israëls en door het geloof voorschriften gegeven over zijn gebeente (Hebr. 11:22).

Het opmerkelijke van dat bekende hoofdstuk 11 van de brief aan de Hebr. is wel dat daarin allemaal zaken worden genoemd die moeilijk te volbrengen waren. Vandaar dat men wel spreekt van de rij van geloofshelden. Dat kan wel. Er moesten heldendaden gedaan worden. Als we in dat woord geloofshelden dan de nadruk maar laten vallen op het woord geloof en niet op helden. Want over „helden” zonder meer gaat het niet. En het lijkt er ook helemaal niet op dat het zulk een heldendaad was van Jozef, toen hij profeteerde over de uittocht.

Allemaal zaken die moeilijk te doen waren. Denk u maar aan Noach. Dat lijkt ook geen heldendaad: een schip bouwen. Toch was het wel moeilijk. 120 jaar van te voren had de HERE aangekondigd dat de zondvloed zou komen. 120 jaar lang heeft Noach het moeten volhouden tegenover heel de wereld dat het werkelijk gebeuren zou. Het is haast ongelooflijk dat hij volgehouden heeft, als men er goed over nadenkt. Het was dan ook alleen mogelijk door het geloof. Dat is: door te vertrouwen op God.

—o—

Nu, in die rij staat ook Jozef. Waarom ook Jozef? Waarom was deze profetie alleen door het geloof mogelijk? Was het zo moeilijk om van de uittocht te gewagen? Inderdaad.

Israël is op dit moment een groot volk aan het worden. In vers 23 staat dat Jozef van Efraïm het derde geslacht gezien heeft. En de kleinkinderen via Manassa heeft hij ook nog mogen zien. En het wordt zulk een groot volk dat in Ex. 1:7 staat, dat als er een Farao opstaat die Jozef niet meer gekend heeft, hij bang is van een overheersing van Israël (Ex. 1:8, 9). Dat is natuurlijk niet in een paar jaar gebeurd, maar het is wel snel gebeurd, zoals de Bijbel ons nadrukkelijk meedeelt. En als Jozef sterft dan valt de natuurlijke bescherming, die Jozef's positie meebracht voor Israël weg. En hoe zal zulk een groot volk ooit kunnen verhuizen en terugkeren naar het land van de belofte?

Daar komt nog bij dat Israël er van op de hoogte kon zijn — en er is geen enkele reden om aan te nemen dat het niet op de hoogte was — dat de tijd die nu zou aanbreken een tijd van onderdrukking zou worden. Dat had de HERE immers al aan Abraham gezegd (Gen. 15:13). 400 jaar. Hoe lang kan een dag van onderdrukking niet duren! Hoe verschrikkelijk lang een jaar. En als we de tijd dat Jozef regeert aftrekken, dan blijft er nog een hele lange tijd over, waarin Israël kon rekenen op onderdrukking.

—o—

Jacob is gestorven. En Jozef weet dat zijn einde nadert. Dan weet Jozef te profeteren van de uittocht, van de goede toekomst. Hij weet het zeker. Hij geeft bevel aangaande zijn gebeente. Wat er mee gedaan moet worden na zo lange tijd na zijn dood. En waarom weet hij het zo zeker? Omdat God het beloofd had. Vanwege de vastheid van Gods beloften in het verleden gedaan aan Abraham, Izaäk en Jacob. Kanaän is het beloofde land. Voor het beloofde volk aan Abraham. God zal zeker naar het volk omzien, zegt Jozef. Dat omzien naar betekent helpen in levensreddende genade. Niet in de steek laten. Het is wat doen aan de ellende. God slaat terdege acht op wat zijn volk wordt aangedaan en Hij doet er wat aan. Hij is geen dode afgod. Maar een God, die leeft en helpt. Jozef profeteert dus dat er een heerlijke toekomst is voor Israël, hoe donker die toekomst op dit moment ook schijnt. Ze zullen terugkeren naar het land van de belofte. Want in de beloften Gods zijn het land en het volk onlosmakelijk aan elkaar verbonden (Gen. 12:1-3). In Kanaän zal God Zijn heil bereiden. Daar zal God omzien naar Zijn volk (Luk. 1:68, 78).

—o—

Je zou zo zeggen: wat doet het ertoe, waar een mens begraven wordt? De almacht Gods zal zeker over het stof triomferen, waar men ook begraven ligt. Toch zegt Jozef: Blijvend moet ik begraven worden in Kanaän. Als Israël wegtrekt uit Egypte moet mijn gebeente mee. Zo profeteert hij van het onvergankelijke leven, dat Jezus Christus aan het licht zou brengen. Maar al te vaak wordt gezegd dat de vromen onder het Oude Testament nog

niet alles in heerlijkheid zagen. Dat ze niet zo veel wisten als wij. Nu wij weten wel meer, omdat er meer gebeurd is. Maar dat we in principe een beter inzicht zouden hebben is de vraag maar en in het licht van de H. Schrift eigenlijk niet vol te houden. Want van Mozes staat geschreven, in het Nieuwe Testament!, dat hij de smaad van Christus groter rijkdom heeft geacht dan de schatten van Egypte. Zo ook Jozef. Het was maar geen overdreven sentiment die hem deze bevelen deed geven. In Kanaän daar zou de heerser geboren worden uit Juda's stam. De heerser die de dood zou overwinnen. In feite spreekt Jozef hier over de overwinning van de dood door onze Here Jezus Christus.

Het verlossingswerk van Christus is ook de vervulling van Jozef's profetie.

—o—

Al sterft Jozef, daarom is God nog niet dood. Abraham was maar een zwerver in tenten, aan de buitenkant bezien. Izaäk niet minder. Jacob is 20 jaar dienstbaar geweest in Haran. Jozef was een verkochte slaaf naar Egypte. En in Egypte zal heel het volk bedreigt worden met uitroeiing. Door verplichte zelfmoord. Maar ook dan behoeft Israël niet te klagen „Abraham weet van ons niet en Jacob kent ons niet”. Want de HERE is de levende God, die handelt. Handelt ten behoeve van Zijn volk. Jozef's mummie in Egypte met het bevel erbij, dat hij gaf over zijn gebeente, wordt één getuigenis in Israël dat Gods beloften vast en zeker zijn. Een kist met een mummie erin wordt profetie van de overwinning van het leven. Omdat we een God hebben, die het leven liefheeft en de dood haat.

Ook de laatste beloften Gods zullen heerlijk vervuld worden. Er blijft een rust over voor het volk van God (Hebr. 4:8, 9). De laatste vijand, de felste vijand, de dood, zal ontroond worden. Jezus Christus zal zegevieren over het stof van Jozef's gebeente. En de God des vredes zal al spoedig de satan onder onze voeten verpletteren.

H. Amelink - Langerak

KERKELIJK *Leven*

Tweeërlei reactie

In ons vorige artikel: Niets nieuws onder de zon, zagen we dat de Afscheiding van de Hervormde Kerk, die door haar reglement van 1816 met bijbehoren (!) de handhaving van de belijdenis verhinderde en allerlei nieuwlichterij begunstigde en maar één zorg had: dat de reglementen nagekomen werden, tweeërlei reactie in het leven riep.

De eerste deed tegenover de alles vervlakende en humaniserende theologie de roep horen: terug naar Dordt en begreep daar ook de kerkinrichting onder. Het adagium van deze groep werd: terug naar de leer en de praktijk der vaderen. De praktijk, dat was dan de kerkinrichting en kerkregering. Deze groep stond even sterk in de bres voor de Dordtse Kerkorde als voor de belijdenis. De leer en de praktijk der vaderen was één begrip.

Door de nood gedwongen moest men wel enkele uitzonderingen maken. Daar was allereerst het patronaatsrecht, in de Dordtse Kerkorde vastgelegd. Dit gaf de Overheid een vinger in de pap bij het beroepingswerk. Daar was nu natuurlijk geen sprake van, omdat de Overheid met de Afscheiden Kerken niets van doen wilde hebben. Zelf waren de Afscheidenen uiteraard op dit recht ook niet gesteld. Ze wisten en beriepen zich er ook op, dat de Synode van Dordt tegen haar eigen wil, noodgedwongen, dit patronaatsrecht in haar Kerkorde opgenomen had. Principieel was hier voor de Afscheidenen dus geen moeite.

Verder had men te kampen met een schreeuwend gebrek aan predikanten, waardoor ook de D.K.O. niet in alle opzichten onderhouden kon worden. Maar men besloot op de Synode van 1836 de regelmaat der kerkenordening te volgen, voorzover dat door de omstandigheden mogelijk was. Op een volgende Synode zou verder over de kerkinrichting gehandeld worden.

Dit is ook gebeurd.

Het was op de Synode van 1837, die te Utrecht gehouden werd. Op deze Synode werd een nieuwe kerkenordening aangenomen, die een aantal inleidende artikelen bevatte van meer dogmatische dan kerkrechtelijke aard en verder was gemaakt op de grondslag van de Dordtse Kerkorde.

Maar het was niet de oude Dordtse zelf.

En zo kwamen de bezwaren los.

De Cock had ze, maar vooral omdat hij tegen de bovengenoemde dogmatische artikelen bezwaren had. Daarnaast had hij er bezwaar tegen dat de nieuwe kerkorde het aantal diensten terugbracht van vier tot drie; zij liet nl. het ambt van de doctoren vallen, zie het huidige artikel 2.

Over de kwestie van het doctorenambt heeft later de knappe ds. G. Doekes een heel boekwerk geschreven om aan te tonen dat er wel degelijk van een doctorenambt in de Schrift sprake is. Het is opmerkelijk dat ds. M. R. van den Berg het ambt der doctoren ook afwijst als niet-Schriftuurlijk. Volgens hem is een doctor een wetenschappelijk figuur en geen kerkelijk ambtsdrager. Ik vind dat hierover te praten valt, maar dan moet men zich er uiteraard eerst van op de hoogte stellen wat met het woord doctor bedoeld wordt. Dat te verzuimen geeft natuurlijk gemakkelijk spel, maar zet daarom geen zoden aan de dijk. Het geeft te denken dat een man als Calvijn met nadruk van dit ambt als een

kerkelijk ambt spreekt en zich daarvoor met anderen op de Schrift beroept. Men zal toch dit Schriftbewijs eerst onder de loupe moeten nemen, voordat men verklaart dat we hier met een onschriftuurlijk ambt hebben te doen!

Ook had De Cock er bezwaar tegen dat ouderlingen en diakenen voor hun leven werden benoemd. Hij proeft hier een bepaalde geest achter, nl. die van de Brownisten, d.i. van Independenten, en voert als argument — tegen met name de praktijk aan en de handelwijze van de Gereformeerden „en dezen van den beginne der Reformatie af aan”.

Het Noorden volgde hem in zijn bezwaren en hetzelfde was in Overijssel het geval. Hoewel De Cock zelf gedeeltelijk op zijn bezwaren terugkwam om de eenheid der kerk te bewaren, kwam het toch bij anderen tot een breuk. De doorslag gaf hierbij het onveranderd vast willen houden aan Dordt. Dat het tot een breuk kwam was mede te wijten aan het harde en onbesuisde optreden van Van Velzen, één van de „vaders des Scheiding”, die in zijn voorrede schreef, dat de kerken verplicht waren zich aan deze nieuwe kerkenordening te onderwerpen, waarbij hij, om alle oppositie te onderdrukken, erop wees dat alle beroerders der gemeenten als Korach, Dathan en Abiram de plagen des Almachtigen zouden ondervinden.

Zoals men ziet, forse taal is niet pas in onze tijd uitgevonden!

—o—

De tweede groep reageerde anders op de menselijke heerschappijvoering in de Hervormde Kerk. Zij was sceptisch geworden tegenover elke kerkorde.

Wormser, één der vooraanstaande figuren van de Afscheiding, die later wegens conflict met ds. Van Velzen weer Hervormd geworden is, achtte een kerkorde niet nodig. Algra geeft op bladz. 149 zijn standpunt als volgt door: „Een synode is een **nuttige**, maar **menselijke** instelling, de kerkeraden zijn verplicht, om het werk van hunne afgevaardigden met dankbaarheid, liefde, vertrouwen en broederlijke genegenheid te ontvangen; en waar dit kan, door ootmoedigheid en inschikkelijkheid, de onderhouding en naleving daarvan te bevorderen”. Wormser schreef: wij hebben de Bijbel, die geeft ons voldoende en duidelijke aanwijzingen, hoe wij op onze kerkelijke vergaderingen hebben te handelen, pag. 150.

Brummelkamp, die één van de boeiendste figuren is uit de kring der Afscheidenen, fijnzinnig, elegant, vlug van geest, spontaan maar niet altijd een vaste lijn volgend, liet het volgende opnemen in een nota bij de Acta van de Synode van 1840 — deze Synode nam de Utrechtse Kerkorde van 1837 onder schuldbelijdenis terug: „Door de Heere teruggeleid tot Zijne vreeze, durf, kan of mag ik mij niet weder laten medenemen tot vorige, thans verfoeide practijken, door Reglementen te maken of aan te nemen en mij of anderen bepaald te laten binden door het woord: Utrechts Reglement of Dordtsche Kerkeördening, of welken naam zoodanige dingen ook dragen. Ik ben een verlost des Heeren, een gebondene aan Zijne dienst, een vrijgemaakte van de slavernij van menschen. Hem zij de eere van nu aan tot in eeuwigheid. Amen!”¹⁾

Forse taal, inderdaad, zoals Brummelkamp wel eens vaker kon gebruiken als zijn gemoed heftig reageerde.

Bedroevend vond ds. Moen het, dat mensen, die er in roemen, dat zij alleen het gezag van Gods Woord willen erkennen, toch maar weer aankwamen met de bundel reglementaire bepalingen om de gemeente te binden, Algra, 149/150.

G. Janssen - Amsterdam

Deze ds. Moen was een zwager van Brummelkamp, Van Velzen en Van Raalte, die elk met een zuster van hem getrouwd waren. Hij was eerst ouderling en werd in 1842 predikant bij de Afscheidenen. Als zodanig heeft hij een belangrijke rol gespeeld in de Afscheiden Kerken. Hij heeft de Theologische School als curator gediend en was ook een vooraanstaand scribent, een geestverwant van Brummelkamp.

De meest principiële uit dit kamp is echter ds. H. P. Scholte, in deze tijd predikant te Utrecht. Scholte was een begaafd man, wel de geniaalste onder de leiders van de Afscheiding. Daarbij kwam, dat hij goed van de tongriem gesneden was en grote vrijmoedigheid had in het spreken. Hij was daarbij een zelfstandig denker, die zich een eigen, onafhankelijk oordeel vormde en er niet tegen opzag alleen te staan. Hij had daarbij het voordeel tamelijk bemiddeld te zijn, wat zijn gevoel van onafhankelijkheid zal hebben gesterkt. Studerend aan de Leidse Universiteit voelde hij zich reeds jong aangetrokken tot de Gereformeerde theologie en koos hij heftig partij tegen het Leidse supranaturalisme, dat tegen de Gereformeerde theologie gekant was.

Aanvankelijk heeft Scholte meegedaan aan het ontwerpen en vaststellen van een nieuwe kerkorde, die van Utrecht 1937. Maar een kerkorde lag hem op zichzelf toch niet zo erg.

We verkeren in de gelukkige omstandigheden dat Scholte zelf op duidelijke en vrij uitvoerige wijze zijn mening op dit punt — en trouwens ook op andere punten — heeft weergegeven. Het is in een stuk: Aan de gelovigen in Nederland, dat hij vanuit Amerika, waarheen hij geëmigreerd was, geschreven heeft en toegevoegd aan de uitgave van de officiële stukken betreffende den uitgang uit het Nederlandse Herv. Kerkgenootschap, en wel van het eerste deel. Dit is van het jaar 1863, dus bijna dertig jaar na de Afscheiding. Maar zelf zegt hij, dat hij de in dit stuk ontwikkelde gedachten ook vroeger in Nederland heeft uitgedragen.

Hij begint met te wijzen op verschillen tussen de Afscheidenen, met name wat de „leraars” betreft. De meerderheid, vertegenwoordigd door De Cock, had de aandacht hoofdzakelijk gevestigd op de rechtzinnige leer der Gereformeerde Kerk en het kerkelijk regeringsstelsel, zoals dit op de Dordtse Synode in 1618 en 1619 was vastgesteld, schrijft hij. Maar hemzelf, hoezeer hij de leer der Gereformeerde Kerk geloofde en beleed, stond toch niet zozeer de Kerkleer voor de aandacht, „veel minder de vorm van kerkbestuur”. Zijn aandacht was hoofdzakelijk gericht op de persoon van Christus.

Het eigenaardige van zijn persoonlijkheid komt in deze uitspraak reeds aan het licht. Hij was een individualist en vrijbouter. De tegenstelling, die hij hier maakt, is niet Bijbels, maar vloeit voort uit zijn karakter. Daarbij zal zijn afkomst ook hebben meegewerkt. Oorspronkelijk behorend tot de Hersteld-Lutherse Kerk kwam hij onder invloed van het Réveil, met name door de invloed van Da Costa, en werd Ned. Herv. predikant. Hij was de Geref. theologie als zodanig toegedaan en was van overtuiging dat de Geref. Kerk in 1618/19 de belijdenis had gehandhaafd, maar heeft nooit bezwaar gehad tegen de dubbelzinnige proponentformule („ondertekeningsformulier”) in de Ned. Herv. Kerk! Dat zat vast op zijn huiver voor een vastgestelde leer.

Gedachten over de leer als zodanig en over de kerkregering hangen wel vaak met elkaar samen. Bij Scholte was dat zeer zeker ook het geval. Alleen het Woord van God, was de leus van Scholte. Herhaaldelijk opponeert hij tegen leerstelsels. Hij gelooft in Christus naar

het Woord en niet naar enig leerstelsel „Regtzinnigheid in de leer is geen geloof der waarheid, ja, de Satan kan op zijn tijd regtzinnig zijn”, pag. 269.

Scholte wist de dingen duidelijk te zeggen en hij heeft nog gelijk ook. Maar het is de toon, die de muziek maakt en de toon deugt niet. Hier werkt zijn individualisme, dat tegenstellingen schept, die er niet zijn. Als waarschuwing tegen dode rechtzinnigheid is zulk spreken zeker op z'n plaats. Als systeem is het onjuist. Dat Scholte naar eigen getuigenis de dubbelzinnige proponentformule in de Herv. Kerk niet afkeurde is een teken aan de wand!

Geheel in overeenstemming met dit uitgangspunt, later door anderen aldus geformuleerd: Niet de leer, maar de Heer, is ook zijn afwijzing van elke bepaalde kerkinrichting en kerkenordening. Van mij kan niet verwacht worden dat ik de opnieuw in vrijheid geraakte gemeente zou willen binden aan de letter van ene Kerkorde meer dan tweehonderd jaar oud, schrijft hij.

Men kan met deze opmerking vrede hebben; ze is ook wel treffend geformuleerd. Maar daarachter verbergt zich toch zijn weerszin tegen een Kerkorde als zodanig. Zijn hart opent hij geheel als hij schrijft: „Ik geloof, dat ik, wat mij betreft, beter zou gedaan hebben, — toen hij zich afscheidde, G.J. — met eenvoudig voort te gaan met prediken en doopen en gemeenschap houden met de gelovigen in de breking des broods en de gebeden, zonder mij in te laten met kerkelijke organisatie”, pag. 255.

De kerkelijke organisatie, daar zit het voor hem wezenlijk op vast. Zij is voor hem onbestaanbaar met de vrije werking van de Geest. Of er dan ordeloosheid moet zijn en of er dan geen herders en leraars, geen opzieners en diakenen behoren te zijn?

Zijn antwoord is verbluffend.

Het eerste is dat als de gelovigen samen komen tot het lezen en horen van Gods Woord en onderlinge stichting van elkaar, dit reeds volgens de Goddelijke orde is.

Maar daar kan hij toch niet mee volstaan.

De in het Woord vermelde bedieningen zijn gewis nodig tot opbouw van het lichaam van Christus. Maar de Heilige Geest moet ze geven. Het is tegen de goddelijke orde, wanneer wij ze „zelve trachten daar te stellen”. En dan schampt hij over — een herinnering aan vroeger — het aanvullen van leraarsplaatsen, die ledig zijn geworden, met personen, die, hoe vroom ze ook mogen zijn, niet eens de gaaf bezitten, om hunne moedertaal zuiver te verstaan en uit te spreken. Hier laat zich wel de trots van de academicus gelden!

—o—

De kerkelijke organisatie is voor hem steeds meer geworden een verderfelijke macht. Ze belemmert de eenheid der gelovigen. „Men kan met volle regt Rome het middelpunt en oudste gedeelte van Babylon noemen, doch moet tevens erkennen, dat er in den loop der eeuwen onderscheidene Protestantsche wijken zijn aangebouwd, en dat die aanbouw nog niet heeft opgehouden”, pag. 258.

Dit thema keert herhaaldelijk terug.

De verwoesting van dit Babel is aanstaande en dan zal Gods roepstem in het hart der gelovigen gehoord worden: gaat uit van haar mijn volk! „Ik hecht daarom weinig gewicht meer aan vormen in kerk en staat, en kan niet anders dan mijne medegelovigen daartegen waarschuwen”, pag. 268.

—o—

Nu is het zeker te veel gezegd als men zou beweren dat Scholte dit alles reeds duidelijk naar voren heeft gebracht in de eerste jaren van de Afscheiding. Er is zeker bij hem een ontwikkeling en verdere bewustwording geweest. Maar het is wel duidelijk dat zijn aanleg en denken van het begin af in deze richting tenderde. Het wordt later alleen meer bewust en consequent uitgewerkt. Zijn gedachten over kerkelijke organisatie lijken ten slotte als twee druppels water op het Darbisme, maar de geest en tendentie heeft van het begin af in hem gewerkt. Aan die waarheden heb ik getuigenis gegeven gedurende mijn verblijf in Nederland, schrijft hij zelf. Ook al trekt men de overdrijving eraf, en blijft genoeg inzitten om te verstaan, dat hij in het diepst van zijn wezen vreemd was aan de

idee van Kerkorde en kerkverband, ofschoon hij in het begin er aan meewerkte.

—o—

Overzien wij het geheel, dan valt het niet moeilijk in te zien dat de Afscheiden Kerken het moeilijk hadden door de verschillende gedachten, die in haar leefden, ook voor wat de inrichting der kerk betreft. Tevens blijkt er uit, dat de problemen en vragen, waar wij vandaag mee zitten, niets nieuws bevatten! Het moet ons daarom ook niet verbazen, dat we met verschillende reacties te maken hebben, verschillende reacties op het wereldse uitzuiveringssysteem, dat vandaag in de vrijgemaakte kerken, adres Hoogeveen, plaats vindt. Het zijn in wezen dezelfde als in de vorige eeuw.

In dit alles zit voor ons lering.

We zijn niet wijzer en beter dan de kerk van die tijd.

Er zit ook bemoediging in: God heeft in die eeuw zijn kerk niet aan de verwarring prijs gegeven. En Hij is ook nu in staat om ons te helpen.

Er zit ook een waarschuwing in: de les der geschiedenis ter harte te nemen. Daarom wijden we daar nog een slotartikel aan.

¹⁾ Ik vond dat in één der boeken over deze tijd niet in de Acta zelf. In het exemplaar, dat ik raadpleegde, misten nl. verschillende bladzijden. Verschillende werken, die ik gebruikte, worden in de tekst genoemd, soms met de vindplaatsen.

Attestaties

Bij en te midden van de moeiten en verwarring van het kerkelijke leven is er ook moeite met attestaties. Bij broeders en zusters die vertrekken naar een plaats waar de vrijgemaakte kerk gescheurd is wordt, wanneer ze een attestatie aanvragen, naarstig geïnformeerd of zij voornemens zijn zich te voegen bij de éne of bij de andere gemeente en als deze broeders en zusters te kennen geven dat zij zich voegen, laat ons zeggen, niet bij de Hoogeveense, maar bij de Lageveense gemeente, een attestatie kortweg geweigerd. Dat is niet van de laatste tijd. Reeds enige jaren geleden weigerde een thans Hoogeveense kerkeraad ten behoeve van een naar Kampen vertrekkend dooplid een doopattest naar de toen nog niet gescheurde kerk van Kampen te zenden: het onderhavige dooplid moest dan des zondags maar onder die weigerachtige kerkeraad ter preek en bij de praeses des kerkerads ter catechisatie gaan.

Ook omgekeerde praktijken komen voor. Een door Hoogeveen thans gediskrimineerde kerkeraad geeft een vertrekkende broeder of zuster een attestatie mee, doch de raad van de kerk in hun nieuwe woonplaats aanvaardt (de binnenkomende broeder of zuster maar al te graag doch) de attestatie niet.

Het komt ons voor dat hier nodeloos moeite gemaakt wordt omdat men niet meer weet wat een attestatie is of plotseling veinst het niet meer te weten. Wist men het of hield men de waarheid omtrent de attestaties niet door ongerechtigheid ten onder dan zou bij de vele verwarring althans deze zaak zonder wrijving en als op goed geoliede kogellagers kunnen verlopen.

Immers, een attestatie is niet een kerkelijk verhuisbiljet, waarop door de burgerlijke stand van de plaats van vertrek de gegevens worden geboekt en die de betrokkene bij de burgerlijke stand van zijn nieuwe woonplaats maar heeft in te leveren om daar — behoudens de kwestie van de vestigingsvergunning — te worden ingeschreven. Tot het inleveren van dat verhuisbiljet is hij trouwens, even goed als tot het aanvragen ervan, door de wet verplicht. En de gemeente van vestiging is verplicht hem op grond van de gegevens van het verhuisbiljet in te schrijven, zoals de gemeente van vertrek verplicht is hem zulk een verhuisbiljet te verschaffen.

Geheel anders ligt de zaak bij de kerk, althans bij een Gereformeerde kerk. Of iemand

bij zijn vertrek naar een andere woonplaats zulk een attestatie zal aanvragen staat enig en alleen aan hemzelf ter beoordeling. Wil hij bij zijn vertrek zulk een attestatie niet aanvragen omdat hij van plan is zich in zijn woonplaats niet weer bij een Gereformeerde kerk te voegen of omdat hij zelfs voornemens is zich bij geen enkele kerk te voegen, dan is dat louter en alleen zijn zaak. De kerkeraad van de plaats van vertrek kan hem zulk een attestatie niet tegen zijn wil opdringen, nog veel minder zulk een attestatie over zijn hoofd heen aan de Gereformeerde kerkeraad in zijn nieuwe woonplaats doen toekomen, en deze laatste kan niet op grond van zulk een per post gezonden attestatie en zonder een aanvraag tot de gemeenschap der kerk te worden toegelaten de aldus geattesteerde als lid der gemeente inschrijven. De kerkeraad van de plaats van vertrek blijft in zulk een geval niet anders over dan na verloop van tijd te constateren dat die broeder of zuster door zijn of haar vertrek heeft opgehouden lid der gemeente te zijn. En de kerkeraad van de plaats van vestiging heeft zich er eenvoudig in te schikken dat de betrokkene zich niet onder zijn opzicht stelt.

Onder Gereformeerden is niemand lid van één landelijk kerkverband of kerkgenootschap; hij behoort tot de Gereformeerde kerk van A of B; en indien hij behoort tot de Gereformeerde kerk van A dan behoort hij niet tot de Gereformeerde kerk van B. Ingeval van verhuizing van A naar B houdt hij op het moment van zijn vertrek op lid van de kerk van A te zijn. Het is behoorlijk en broederlijk de kerkeraad van dat vertrek en van de beëindiging van het lidmaatschap mededeling te doen. En wil deze broeder in zijn nieuwe woonplaats weer tot de Gereformeerde kerk van die plaats behoren, dan zal hij in de plaats B moeten aanvragen tot de gemeenschap der kerk te worden toegelaten.

De functie van de attestatie

Bij deze aanvraag van toelating tot de gemeenschap van de kerk te B doet nu de attestatie een goede dienst. Zij vereenvoudigt de procedure. Zij is voor toelating tot de gemeenschap der kerk in het geheel niet nodig. Ook iemand die geen attestatie kan overleggen kan aanvragen tot de gemeenschap der kerk te worden toegelaten. En de kerkeraad zal dan met de gemeente naar bevind van zaken handelen, de aanvraag inwilligen of indien daar redenen toe zijn, afwijzen. Maar als iemand bij zijn aanvraag een attestatie van de Gereformeerde kerkeraad van zijn vorige woonplaats kan overleggen, dan bestaat tussen de Gereformeerde kerken de afspraak elkanders leden op vertoon van zulk een attestatie te aanvaarden.

Zo geschiedt dat dan ook doorgaans.

Maar ook in rustige tijden is dat niet een absolute regel. Immers ook dan kan het voorkomen dat een kerkeraad iemand niet op vertoon van attestatie aanvaardt. Immers het kan gebeuren dat de kerkeraad gegronde reden heeft om aan de waarde van een door een andere Gereformeerde kerkeraad te twijfelen of — dat is ook mogelijk — het kan gebeuren dat aan de kerkeraad van aankomst dingen omtrent de geattesteerde broeder bekend zijn, die aan de kerkeraad van vertrek niet bekend waren of zelfs niet bekend konden zijn. En wel zó ernstige dingen dat die kerkeraad, bij alle goed vertrouwen in de betrouwbaarheid van de kerkeraad, die de attestatie verleende, tot de betrokkene zeggen moet: Met uw attestatie hebben we geen moeite. Ons is echter meer bekend dan aan de broeders, die u deze attestatie verleenden. En op grond van dat laatste kunnen we u niet zonder meer aanvaarden als lid.

We schreven over deze eenvoudige dingen wat breder om duidelijk in het licht te stellen dat een attestatie geen verhuisbiljet is; dat het heengaan uit de éne en het zich voe-

Vervolg op pagina 279 - 3e kolom

G. Visee - Kampen

Het vierde gebod

Hoe men over de synode in Hoogeveen ook moge denken, het is duidelijk dat de daar vergaderde broeders niet opzagen tegen het nemen van, voor de vrijgemaakte kerk en de vrijgemaakt gereformeerden, uiterst belangrijke beslissingen. Het oordeel over de juistheid van deze beslissingen is voor een dermate belangrijk gedeelte bepaald geworden door van te voren ingenomen standpunten, dat m.i. een oordeel over de oordelen niet bijster doelmatig is.

Gegeven echter de doortastendheid van de synode, zoals die mij is gebleken uit de persverslagen, is het m.i. wel teleurstellend te moeten constateren, dat op één belangrijk punt de doortastendheid ter synode versterkt heeft laten gaan. Ik doel hier op de weigering van de synode om aangaande het vierde gebod d.i. het gebod om de sabbat te onderhouden, een getuigenis af te leggen.

Men kent de entourage.

Op de synode is er een leer van ds. Visee ter sprake gekomen. Volgens de synode zou ds. Visee hebben geleerd, dat de wet in Christus is vervuld en dat deze vervulling ook zou slaan op de wet der tien geboden. De synode heeft daartegenover gesteld, en dit met aanhalingen uit de bijbel geadstrueerd, dat de wet der tien geboden onverkort dient te worden gehandhaafd. Ik heb geen reden om aan te nemen, dat de synode dit vraagstuk niet serieus zou hebben behandeld en naar ik meen toch ook wel gesteld, dat het niet de bedoeling van ds. Visee zou zijn om allerlei ongebondenheden toe te laten. Naar het mij voorkomt, heeft de synode met haar zienswijze het kerkvolk willen wapenen tegen de moderne geest van de tijd, die wil breken met de eisen der wet.

Voor mijn gevoel heeft ds. Breen terecht de conclusie getrokken, dat niet volstaan moest worden met de afwijzing van de leer, maar dat deze afwijzing gevolgd moest worden door een getuigenis. Als ik mij niet vergis, heeft hij ten aanzien van de zondag, dit getuigenis willen hanteren in de strijd tegen de zgn. glijdende werkweek. Hieronder wordt verstaan een systeem waarin de rustdag, waaraan, zo laten onderzoeken zien, de mens behoefte heeft, een variabele dag zal zijn. Niet alleen de zondag is rustdag, maar alle dagen van de week kunnen rustdag zijn al naar het rythme van het arbeidsproces.

De synode heeft voor deze suggestie blijkbaar niet gevoeld en men moet maar naar de reden raden. De broeders hebben het blijkbaar niet aangedurfd om met een getuigenis voor het forum van de wereld te verschijnen. Maar een synode die over zulke belangrijke zaken durft te spreken als over het leven na dit leven, over de aard van de belijdenis en over de integrale betekenis van de wet had m.i. hiervoor niet uit de weg mogen gaan.

Nu kan men mij tegenwerpen, dat een getuigenis over het houden van de zondag waarin impliciet een oordeel over de economische samenleving ligt opgesloten, niet tot de taak van een synode behoort. Ik kan niet beoordelen wat tot een taak der synode behoort, alhoewel ik wel eens de gedachte heb, dat de taak nogal als variabel wordt opgevat.

Waar het mij om gaat is, dat als een synode een bepaalde opvatting over de wet verwerpt en daartegenover een andere opvatting formuleert, dit toch gevolgen heeft voor de concrete beleving.

Als men leest over welke onderwerpen de broeders in Hoogeveen hebben gesproken en welke terreinen men er niet heeft bijgehaald, dan vraag ik mij af of de concrete inhoud van het vierde gebod, juist in deze tijd niet van dermate groot belang geacht moet worden, dat een getuigenis op zijn plaats was geweest.

Ik kan het niet helemaal overzien, maar ik zou me kunnen voorstellen dat een getuigenis

over de inhoud van het vierde gebod een discussie had losgemaakt waaruit zou zijn gebleken, dat de idee van ds. Visee niet tegenstrijdig is met het getuigenis. Dan zou een heel probleem uit de wereld zijn geweest.

Maar het eerste probleem blijft. Het is het vraagstuk van de inhoud van het vierde gebod.

Ik wil hierover in het onderstaande enkele opmerkingen maken, waarbij ik er uitdrukkelijk op wijs, dat het een voorlopige mening is, die ik gaarne voor beter neem.

Vooraf wil ik opmerken, dat voor mijn gevoel de kern van de gedachten van ds. Visee hierin is gelegen, dat voor het Nieuwtestamentische verbondsvolk de wet niet is een systeem van geboden en verboden. Wij zijn, na Christus, hoewel steeds kinderen blijvend, daar te volwassen voor geworden. Ik kan dit wellicht het beste verduidelijken met een ander gebod.

In de wet der tien geboden vindt men ook het verbod om de echt niet te breken. Zeer terecht heeft de Catechismus dit verbod ook getypeerd als een gebod. In de bijbel zelf krijgt het begrip „overspel” een pregnante betekenis in die zin, dat alleen al het begeren overspel betekent. En in het begeren zit de wortel van het kwaad. Het zevende gebod onderhouden betekent een stellingname, niet alleen tegenover het andere geslacht, maar ook tegenover de cultuur met al de begeerlijkheden van dien.

Als ik mij onderwerp aan de eisen die de moderne cultuur stelt en ik participeer in de goddelijke cultuurmanifestaties, die goddelijke ordeningen willen doorbreken en ontkennen, dan zondig ik ook tegen het zevende gebod.

Doordenkend over het vierde gebod, moet men stellen, dat het onderhouden van de sabbat gelegen is in het naar de kerk gaan en het op één dag niet meewerken in het arbeidsproces, maar dan betekent het gebod dat wij worden opgeroepen tot een stellingname. Wanneer we ons concentreren op geboden en verboden, krijgen onze beschouwingen iets gekunsteld. We moeten dan een lijst maken van werkzaamheden die wel en die niet mogen. Dan gaan we spreken over het melken van koeien op zondag, het werken voor ongreepbare grootheden als winst en rentabiliteit. Dan vervallen we in het wetticisme en kunnen bij onderhandelingen alleen maar spreken over naar de kerk gaan en rentabiliteit.

Uitdrukkelijk wijs ik erop, dat ik grote bewondering heb voor de broeders van het G.M.V. die daadwerkelijke onderhandelingen moeten voeren over de arbeid op zondag en juist voor deze broeders zou een kloek getuigenis een geestelijke steun in de rug zijn.

Ik spreek in het bovenstaande over een stellingname. En naar het mij voorkomt, is de noodzaak tot stellingname duidelijk uit de Schrift aanwijsbaar. En dan doel ik niet op het gezegde van Christus dat de sabbat er is voor de mens, maar dan doel ik op de Oudtestamentische zin.

In zekere zin kan men stellen, dat in de wet der tien geboden het volk van Israël, zijn uitzonderingspositie ziet geformuleerd. Geen vreemde goden, zoals de andere volken, geen promiscuïteit zoals in allerlei godsdiensten was voorgeschreven. Maar ook geen overdreven zorg voor het aardse bestaan. Niet de veiligstelling van het leven verwachten van de goden van zon, maan en vruchtbaarheid. Want het leven is niet veilig als de zon schijnt en het op tijd regent, maar het leven is gegarandeerd in de trouwe handen van de Vader.

Deze Vader demonstreert nu Zijn almachtige trouw, door tegen het volk te zeggen, dat ze op zondag niet behoeven te werken. Het

zevende deel van de week neemt God de zorg voor het leven over. Dat moet u zich voorstellen. In een wereld met een lage productiviteit, in een wereld waarin ieder de hele dag moet sloven om in zijn onderhoud te voorzien, is er een nomadenvolk, — dat toch in feite bestaat bij de gratie van de weergoden en de vruchtbaarheid — dat nota bene één dag per week niet werkt. Waarom niet?

Niet omdat ze in de overige zes dagen voldoende bij elkaar hebben gespaard of voldoende bij elkaar hebben gescharreld. Neen, omdat hun God voor hen zorgde. God gaf manna en af en toe kwamen er vogels over en ontdekte men water.

Maar dan zegt God tot het volk, maar ook als ik geen manna meer geef dan blijf ik toch de zelfde zorgende God. Probeer het maar, houdt de sabbat en gij zult zien dat het u wel zal gaan. Laten de zevendags-ploeters maar sloven en slaven. Uw leven is veilig.

De tragiek is geweest dat men allerlei voorschriften in verband met de sabbat heeft vergeten of ontkracht, maar de opdracht om zijn leven afhankelijk te weten van de zorgende Vader is gebleven.

Verder weet ik niet veel om het vraagstuk van de zondagsarbeid tot een oplossing te brengen. Deze oplossing is ook niet te geven.

Wat wel zeker is, dat wij in een tijd leven, waarin aan de éne kant normen van productiviteit en rentabiliteit welhaast goddelijke normen zijn en aan de andere kant er een steeds grotere afkeer komt van deze mentaliteit.

Maar waarin deze twee stromingen ook mogen verschillen, hierin zijn zij één dat men God niet nodig heeft. De mens zal wel voor zich zelf en voor de anderen zorgen.

En in deze wereld moet de christen getuigen. Hij kan dit doen door op zondag niet te werken en indien hij hierdoor schade lijdt, God zal voor hem zorgen. Maar het getuigenis aangaande de sabbat zal op elke dag moeten worden gehoord.

Laat ik het wat scherp stellen. Ook in een samenleving waarin door de verregaande automatisering, het ingeschakeld zijn in het arbeidsproces slechts mogelijk is voor hooggekwalificeerde personen; ook in een samenleving waarin het grootste gedeelte van de mensheid niet meer regelmatig zal kunnen werken (en laat men niet stellen dat dit niet gebeurt want deze toekomst staat voor de deur) zal het getuigenis aangaande het vierde gebod moeten worden gehoord.

En dan zal m.i. blijken dat de kern van dit gebod ligt in het getuigen van ons geloof, dat ons leven niet veilig is in de „armen” van een computer, maar in de armen van onze Here Jezus Christus, die voor ons aan de wet heeft voldaan en in wie alle geboden vervuld zijn.

En tegen deze achtergrond zal binnen de grenzen van de mogelijkheden getuigd moeten worden voor een hervorming van de samenleving. Wij moeten ons maar niet te veel illusies maken over deze hervorming. De wereld gaat toch zijn eigen gang, maar de oproep om te getuigen blijft. En binnen dit kader studeren om mogelijkheden voor hervorming te formuleren en tot gelding te brengen.

J. G. Knol - Katwijk

Herman Bavinck:

theoloog-in-aanvechting

*De redactie *) vroeg mij een drietal artikelen te schrijven over drie gereformeerde theologen nl. over Herman Bavinck, G. C. Berkouwer en H. M. Kuitert. Natuurlijk zit er altijd iets onbillijks in het vergelijken van historische figuren. De situatie waarin de één leefde en werkte verschilt soms totaal van die van de ander. De fronten waartegen gevochten werd, lopen soms ver uiteen. Bovendien is Bavincks oeuvre reeds lang de geschiedenis ingegaan, terwijl de beide laatste theologen nog volop aan de discussie deelnemen en zeker van Kuitert niet gezegd kan worden dat zijn theologie reeds vaststaat. Toch stappen we over al deze bezwaren heen, al zal men ze bij de overweging van deze artikelen in rekening dienen te brengen. Er zijn nl. enkele punten van overeenstemming, die er inderdaad toe kunnen dringen een vergelijkende studie over deze mannen te schrijven. In de eerste plaats: zij hebben alle drie de leerstoel in de dogmatiek en aanverwante vakken aan de Vrije Universiteit te Amsterdam bezet. Hun theologische publicaties omvatten bovendien bijna een eeuw: zodoende ligt er in de bespreking van hun werk een zeker overzicht van de gereformeerde theologie over een langere periode. En tenslotte: ze hebben zich alle drie intensief met de actuele vragen, waarvoor de gereformeerde theologie zich gesteld zag, bezig gehouden.*

De eerste van het drietal, Herman Bavinck, was nauw verweven met de opkomst en bloei van het calvinistische Réveil in de vorige eeuw. Men moet iets van zijn levensgeschiedenis weten om zijn theologie te kunnen begrijpen. Hij werd op 13 december 1854 te Hoogeveen geboren als oudste zoon (en tweede kind) van ds. Jan Bavinck, afgescheiden predikant aldaar. Bavincks vader was geboortig uit de Graafschap, het duitse grensgebied tussen Overijssel en Drente. De Afscheiding in Nederland had daar een uitloper. Zijn moeder was Gesina Magdalena Holland, afkomstig uit een hervormde familie in Vriezenveen. De jonge Bavinck studeerde van 1874 tot 1880 te Leiden. Dat zette een stempel op zijn leven.

J. H. Scholten en A. Kuenen, de grootmeesters van het modernisme in Nederland, waren zijn leermeesters. Op 10 juni 1880 promoveerde Bavinck bij Scholten op een dissertatie over „De ethiek van Ulrich Zwingli”.

Bavinck was maar kort predikant, van 1881 tot 1882 te Franeker. Daarna werd hij, nog heel jong — hij was pas achtentwintig —, benoemd tot hoogleraar in de dogmatiek te Kampen. Daar heeft hij jaren lang heel hard gestudeerd. Als vrucht van die studie publiceerde hij in de jaren 1895 tot 1901 zijn standaardwerk: „Gereformeerde Dogmatiek” in vier delen. In de tweede druk, die hij in Amsterdam verzorgde, kreeg dit werk in 1911 zijn definitieve en in latere drukken niet meer gewijzigde vorm. In 1902 volgde hij Abraham Kuyper op als hoogleraar in de dogmatiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Kuyper was inmiddels minister-president geworden. De overgang van Kampen naar Amsterdam ging gepaard met een bewogen kerkelijke situatie, waarin Bavinck, die als ideaal had Kampen en V.U. te verenigen, het hard te verduren kreeg. Bavinck overleed kort na Kuyper: op 29 juli 1921.

*) Dit artikel en de volgende twee schreef ik op verzoek van de redactie van „Wapenveld”, het orgaan van de Reunitas Reformata Quia Reformanda (Herv.-Geref. en Geref. Gemeente). Zij verschenen in de nummers 7, 8 en 9 van jaargang 1969. In overleg met de redactie van „Opbouw” worden zij thans ook in ons blad geplaatst, omdat er ook in onze kring belangstelling voor deze vraagstukken is.

Ik moge er mijn waardering voor uitspreken, dat de redactie van „Wapenveld” (een bijzonder fris blad) mij als vrijgemaakt predikant uitnodigde deze artikelen te schrijven. R. H. B.

Het is een merkwaardige zaak, dat Bavinck in actualiteit Abraham Kuyper tot nu toe ver overtreft. Zijn Gereformeerde Dogmatiek wordt nog steeds gelezen en vaak geciteerd. Nog zeer onlangs verscheen er een vijfde druk van dit grote werk. Toch was Kuyper ongetwijfeld de gangmaker van het calvinistisch Réveil. Toen Bavinck in 1880 promoveerde, was hij zesentwintig jaar, Kuyper was toen al drieënveertig. In datzelfde jaar 1880 opende Kuyper zijn Vrije Universiteit met de bekende rede „Sovereiniteit in eigen kring”. Bavinck bouwde theologisch tot op zekere hoogte verder op het werk, dat Kuyper reeds had verricht. Hij sloot zich in verschillend opzicht dogmatisch nauw bij Kuyper aan. Men kan rustig stellen, dat hij eigenlijk heel zijn leven enigszins in de schaduw van Kuyper heeft gewerkt. Iemand heeft niet onaardig hun verhouding eens getypeerd als die van Barth en Brunner.¹⁾ Doordat zij ongeveer gelijktijdig stierven, werden zij bij hun dood door verschillende tijdgenoten vergeleken. De één noemde Kuyper de man van de fonkelende idee, Bavinck de man van het heldere begrip; Kuyper in hoofdzaak inductief, Bavinck deductief.²⁾ Een ander noemde Kuyper de bevelhebber, Bavinck de gids.³⁾ Tegenover de „forsche grepen” van Kuyper stelde Hepp de „geleidelijke kracht” die er van Bavinck uitging. Misschien ligt daar wel één van de voornaamste oorzaken, dat men zelfs van een renouveau van Bavincks theologie kan spreken.

Er is de laatste tijd veel belangstelling in gereformeerde kring voor wat hij over soms heel verschillende onderwerpen schreef. Zo vroeg C. Veenhof in een zojuist verschenen boek nadrukkelijk aandacht voor wat Bavinck schreef over de kerk, terwijl daarvoor Berkouwer en J. Veenhof vooral zijn studies over de Schrift hadden geanalyseerd. Het is natuurlijk onmogelijk in een artikel van beperkte omvang Bavincks betekenis voor de gereformeerde theologie en zijn actualiteit in het heden uiteen te zetten. Wij kozen als opschrift voor dit artikel: theoloog-in-aanvechting.

Wij zijn van oordeel, dat zo stellig mede Bavincks positie valt te typeren. Hij heeft heel zijn leven lang vastgehouden aan de klassieke gereformeerde belijdenis. Hij heeft tegelijk in de spanning gestaan, dat dit voor hem, die in Leiden had gestudeerd en om zo te zeggen door de moderne cultuur was heengegaan, heeft betekend. Dat kwam vooral uit in zijn leer aangaande de Heilige Schrift.

Daarover willen we in dit artikel iets zeggen.

Men moet Bavinck vooral zien tegen de achtergrond van de verschillende stromingen, die de Nederlandse theologie na het midden van de vorige eeuw beheersten. De ethische richting was in haar vaders D. Chantepie de la Sausaye en J. H. Gunning in volle bloei, toen hij zich in de theologische strijd mengde. Daarnaast was de moderne richting al tot een zeker hoogtepunt gekomen onder zijn leermeesters J. H. Scholten en A. Kuenen, wiens portret op Bavincks studeerkamer hing. Abraham Kuyper had door zijn forse optreden tegenover modernen en ethischen een eigen plaats voor de herleefde gereformeerde theologie opgeëist. Bavinck zag het als een taak de oude klassieke gereformeerde theologie tegenover ethischen en modernen te vernieuwen. Daarin sloot hij zich aan bij Kuyper, maar niet zonder kritiek. Hij was predikant geweest in de oude Christelijke Gereformeerde Kerk. Daar had men Kuypers denkbeelden niet zonder meer geaccepteerd. Kuyper was een gigant, maar de leidende figuren in de oude Christelijke Gereformeerde Kerk vreesden hem niet. Waar het nodig was hadden zij kritiek op Kuyper, vooral op zijn sacraments- en doopleer. En iets van die kritiek heeft Bavinck in zijn eigen dogmatische werk ingedragen.

Tegen de achtergrond van deze stromingen is ook zijn Schriftleer te zien. Hij heeft die in feite grondig vernieuwd vergeleken met de leer aangaande de Schrift in de na-reformatische theologie. Daarin was het volle accent komen te vallen op het formele gezag van de Schrift. Tegenover de besluiten van het concilie van Trente, waarin de traditie naast de Schrift als kenbron voor de openbaring was aanvaard, hadden de reformatische theologen met kracht het gezag van de Schrift als enige kenbron der openbaring naar voren geschoven. Dat was op zichzelf een goede zaak. Maar daarbij was de menselijkheid van de auteurs der Schrift vrijwel geheel „verdamp” om een uitdrukking van Karl Barth te gebruiken. J. Veenhof gaf daar in zijn boek krasse staaltjes van. De verschillen in taal en stijl van de auteurs der Schrift werden herleid tot de wil van de Heilige Geest nu eens zus en dan weer zo te schrijven, aldus Gomarus. Aan de auteurs reeds bekende zaken werden hen in de inspiratie opnieuw meegedeeld, zo Quenstedt en Hollaz. Voetius oordeelde dat studie en onderzoek voor de auteurs der Schrift niet noodzakelijk was. Junius verdedigde de goddelijke autoriteit van de hebreeuwse vocaaltekens, die in het oorspronkelijke hebreeuws niet voorkwamen. Kortom, de inspiratieleer van de reformatoren, die nog geheel onbevungen over de Schrift schreven, was in een docetisch slop geraakt.

Bavinck vermeldt zelf, dat in 1714 Nitsche in Gotha een dissertatie schreef over de vraag „of de H. Schrift zelve God ware”.

Terwijl de gereformeerde dogmatici met hun inspiratieleer in deze verstarring waren terechtgekomen, had zich bij anderen in de loop van de vorige eeuw een intensieve bestudering van de Heilige Schrift naar haar bronnen en historische achtergrond ontwikkeld. Vooral Kuenen had daar in ons land toe bijgedragen. Bovendien had Schleiermacher zijn dynamische inspiratieleer ontwikkeld volgens welke niet de Schrift zelf, maar haar schrijvers door de Heilige Geest waren geïnspireerd. Het volle accent viel bij hem op de christelijke ervaring van de schrijvers, waarvan de Schrift de oorkonde was. De ethische theologie propageerde deze gedachtingang hier te lande en had grote invloed in orthodoxe kringen. Bavinck stond nu voor de taak nieuwe wegen te wijzen in het inspiratiedogma. Hij heeft dat met geloof en moed gedaan. Het is nog altijd de moeite waard zijn aanpak van de problemen te bestuderen.

In de eerste plaats onderscheidde hij tussen Schrift en openbaring. Terwijl de oudere theologen de openbaring vrijwel geheel in de Schrift lieten opgaan, toonde hij aan, dat de openbaring veel meer omvatte dan in de Schrift is geboekstaafd. Jezus heeft veel meer wonderen en tekenen gedaan dan in de Evangelien zijn opgetekend, Joh. 20:30; 21:25. Hetzelfde geldt voor de profeten. Achter de Schrift ligt het gehele proces van de openbaring in theofanie (Godsverschijning), profetie en wonder. De Schrift is een selectie.

Tegelijk hield Bavinck met kracht vast, dat wij de openbaring alleen kennen door de Schrift. Bavinck was voluit protestants Schrifttheoloog. Bovendien is de theopneustie — een woord dat Bavinck graag voor de inspiratie gebruikte — een element in de openbaring. Het is de laatste akte, waardoor de openbaring Gods in Christus voor deze be- deling werd afgesloten. Verder legde Bavinck — en hier nam hij de ethischen wind uit de zeilen — nauw verband tussen de Schrift en de kerk. „De Schrift is het licht der kerk, de kerk is het leven der Schrift. Buiten de kerk is de Schrift een raadsel, eene ergernis”.⁴⁾ Dat is een belangrijke notie, die Bavinck eigenlijk nog niet voldoende in zijn Schriftleer heeft doorgevoerd.

In zijn eigenlijke inspiratieleer ging Bavinck uit van het zelfgetuigenis van de Schrift. Dáár ligt de volle kracht van alles wat hij over de Schrift naar voren bracht. Wel geeft de Schrift ons geen afgewerkt dogma over haar inspiratie — en volgens Bavinck bleef er op dit gebied nog veel te doen — maar zij „stelt ons voor het getuigenis harer theopneustie en geeft ons ook voorts al de momenten, die er voor de constructie van het dogma noodig zijn”.⁵⁾ Vooral 2 Tim. 3 : 16a: Al de Schrift is van God ingegeven (St. Vert.) nam voor hem een centrale plaats in in het getuigenis van de Schrift aangaande zichzelf. Het theopneustos (door God ingegeven) wilde hij beslist niet opvatten als: God ademend, zoals de ethische theologen meenden. Het gaat hier volgens hem om een voldongen feit. Dit woord van Paulus betrok hij terecht in verband met vs 15 (en dat gij van kinds af de heilige Schriften geweten hebt) op héél de Schriftopenbaring. Hij zette het tevens in verband met Rom. 15 : 4: want al wat tevoren geschreven is, is tot onze lering geschreven. Bavinck was Schrifttheoloog. Hij hing zijn dogmatische sententies niet aan één tekst op. Hij wees ook op 2 Petr. 1 : 21 waar van de profetie wordt gezegd, dat ze eertijds niet is voortgebracht door de wil van een mens, maar de heilige mannen Gods, van de Heilige Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken. Bavinck kon fijne exegetische opmerkingen maken. Zo wilde hij het „gedreven” uit deze Schriftplaats beslist niet verstaan als „geleid worden” door de Geest Gods zoals in Rom. 8 : 14 het geval is. Het „gedreven worden” gaat dieper.

Belangrijk is ook, dat hoewel hij openbaring en Schrift onderscheidde, hij die twee niet van elkaar wilde losmaken. Het theopneustos zijn van de Schrift, haar door God ingegeven zijn, ziet niet alleen op haar inhoud, ook op haar oorsprong. Gods Geest is de eerste Auteur van de Schrift. Daarom noemde hij de Heilige Geest graag de Auctor primarius van de Schrift. Alléén: en dat is het tweede belangrijke element in zijn Schriftleer, dat wil niet zeggen dat bij hem de menselijke auteurs niet tot hun recht kwamen. Het bevrijdende en verruimende in zijn inspiratieleer lag juist in de verhouding, waarin hij deze eerste Goddelijke Auteur tot de tweede auteurs, de menselijke schrijvers plaatste. Hier plukte hij zelf de volle vrucht van het onderscheid, dat hij tussen openbaring en Schrift had gemaakt. De tweede menselijke auteurs van de Schrift bouwden vaak voort op de soms lange tijd tevoren geschiedde openbaring. De Heilige Geest maakte in het teboekstellen van de openbaring door de bijbelschrijvers ten volle gebruik van hun eigen onderzoek, herinnering, levenservaring, stijl van schrijven enz. Bavinck citeerde hier graag Joh. 14 : 26: Christus had de apostelen zelf beloofd dat Hij hen indachtig zou maken alles wat Hij hen gezegd had.

Hier ligt het cardinale verschil tussen Bavincks inspiratieleer en die van de oudere dogmatici. Hij gebruikte om dat onderscheid duidelijk te maken een eigenaardige terminologie. De oudere opvatting, waarbij Schrift en openbaring praktisch samenvielen en van een eigen onderzoek en stijl bij de bijbelschrijvers nauwelijks sprake was, noemde hij de **mechanische** opvatting. Ze legde, aldus Bavinck, zo sterk het accent op het supranaturele element in de Schriftopenbaring, dat ze „de aansluiting bij het oude, het natuurlijke, over het hoofd ziet, de bijbelschrijvers als het ware van hun persoonlijkheid losmaakt en uit de historie van hun tijd uitlicht, om hen alleen nog te doen fungeren als bewustloze en willoze instrumenten in de hand des Heiligen Geestes”.⁶⁾

R. H. Bremmer - Enschede

Bavinck wilde dat per sé niet. Volgens hem werd juist de „zelfwerkzaamheid des menschen” in de inspiratie niet vernietigd maar bevestigd en versterkt. Hij wees op het gebruik van bronnen b.v. bij Lucas, Luc. 1 : 1, op het verschil in taal en stijl tussen de profeten onderling en evenzo bij de apostelen. De geschriften van de apostelen waren ontstaan niet buiten „maar uit en in de historie”.⁷⁾ Zo kwam Bavinck ertoe zijn eigen opvatting, in tegenstelling tot de mechanische, als de **organische** opvatting van de inspiratie te karakteriseren. Het woord organisch op zichzelf is niet zo duidelijk, er is onder de gereformeerden terecht kritiek op geïnterd.⁸⁾ De eigenlijke intentie bij het woord lag bij Bavinck ongetwijfeld in zijn aandacht voor de eigen functionaliteit van de mens in het tot standkomen van de Schriftopenbaring. Hij zag die in twee richtingen. Bij de organische opvatting kwam zowel de **historische** als de **psychologische** bemiddeling van de mens in het ontvangen en doorgeven van de openbaring veel beter tot haar recht. De Heilige Geest nam mensen als tweede auteurs van de Schrift voluit met al hun gaven en beïnvloeding in zijn dienst. Zo kon hij van de Schrift zeggen — en daarin ligt eigenlijk het diepste van wat hij met zijn organische opvatting bedoelde — dat de Schrift „product is van de werkzaamheid der schrijvers”.⁹⁾ De mens kreeg bij Bavinck als bijbelschrijver zijn volle speelruimte binnen de speelruimte van de Heilige Geest.

Voor ons ligt er, na zoveel jaren, eigenlijk nauwelijks meer iets verrassends in deze dogmatische uiteenzettingen over de Schrift. Voor Bavincks eigen tijd waren ze echter van grote betekenis. Hoewel hij in zijn locus over de Schrift nergens vaste regels gaf voor de uitlegging van de Schrift en zich bijna angstvallig alleen hield aan de dogmatische vragen, is dit gedeelte voor de ontwikkeling van de exegese en het bijbelonderzoek bij de gereformeerden van enorme betekenis geweest. We danken er een geweldige opbloei van de bijbelwetenschap aan in de jaren 1920. Mannen als C. van Gelderen, G. Ch. Aalders, F. W. Grosheide, J. Ridderbos en S. Greijdanus, een generatie die thans bijna tot het verleden behoort, waren allen leerlingen van Bavinck. Ze hebben een schat aan commentaren en inleidingsstudies op de Schrift gepubliceerd, die nog steeds van grote betekenis zijn en die misschien nog niet eens ten volle zijn geëxploreerd. Een serie als de Korte Verklaring op de Heilige Schrift is nog altijd voor reformatorische bijbelstudie van grote betekenis. Ze is eenvoudig niet denkbaar zonder dit baanbrekende werk van Bavinck. Het opende de ogen voor de historische achtergrond en dimensie in de Schriftopenbaring. Het stelde de bijbelstudie in staat profeten en apostelen **in hun eigen tijd** te bestuderen en te exegetiseren. Het vroeg de aandacht voor de eigen levensgeschiedenis en de eigen gesitueerdheid van de bijbelschrijvers. Ze ontvingen het Woord Gods niet in een vacuum maar in eigen levensgeschiedenis en levensstrijd. Ook voor een levende Schriftuurlijke prediking is deze visie op de Schrift nog steeds vruchtbaar, ook voor de nieuwere problemen waarvoor onze tijd ons stelt.

Natuurlijk beseftte Bavinck dat met deze organische opvatting niet alle vragen waren opgelost. Hij was dat zichzelf heel goed bewust. Het aantrekkelijke bij hem is, dat hij daar eerlijk voor uitkwam. Hij formuleerde het zó: „Hoeveel zorg en moeite er ook aan de leer der Schrift in de laatste tientallen jaren is besteed, niemand zal beweren, dat er een bevredigende oplossing gevonden is. Enerzijds blijft het getuigenis der Schrift over zichzelf onverzwakt staan, en anderzijds brengt het Schriftonderzoek van den laatste tijd verschijnselen en feiten aan het licht, welke met dat zelfgetuigenis moeilijk

zijn overeen te brengen”.¹⁰⁾ Ik noemde in de titel van dit artikel Bavinck een theoloog-in-aanvechting. Bavinck heeft met de vragen rond de Schrift existentieel geworsteld, zoals uit een citaat als dit blijkt. Aan de ene kant hield hij met alle kracht vast aan het zelfgetuigenis van de Schrift. Daarin was hij onwrikbaar. Daar is dit zelfgetuigenis ook te krachtig voor. Tegelijk schreef hij, dat daarin „de schijn tegen haar is”.¹¹⁾ Hij somde de bezwaren tegen dit zelfgetuigenis eerlijk op: de historische critiek, die de echtheid en geloofwaardigheid van de bijbelboeken aanvecht; innerlijke tegenstrijdigheden; de wijze, waarop het Oude Testament in het Nieuwe wordt aangehaald; de ongewijde geschiedenis waarmee de verhalen van de Heilige Schrift niet altijd in overeenstemming zijn; bezwaren ontleend aan de natuur (de schepping), de textcorruptie. „Het is”, aldus Bavinck, „een ijdele poging, om deze bezwaren weg te cijferen en te doen alsof zij niet bestaan”.¹²⁾

Tóch capituleerde Bavinck daarvoor niet. Hij probeerde de diepte en de achtergrond van die bezwaren te peilen. Zij hingen volgens hem ongetwijfeld samen „met heel de geestesrichting der eeuw”. Ergens blijft het Schriftgeloof een kwestie van geloóf: er zit in de critiek op de Schrift een ethische ondergrond. In een brief aan zijn moderne vriend Snouck Hurgronje formuleerde Bavinck zijn innerlijkste overtuiging aangaande de Schrift bijzonder expressief:

„Soms bespeur ik in mijn eigen ziel een onuitgesproken wensch, dat de Schrift niet waar mocht zijn, dat de nieuwere kritiek gelijk hebben mocht en daarin zie ik iets van die geheime vijandschap, die het zondig hart tegen den Heilige gevoelt, en die alleen door het geloof en het gebed overwonnen kan worden.”

Dat was in 1888. Jaren later, in 1905, schreef hij zijn vriend dat hij weleens de neiging had om met het Schriftgezag te breken, maar, zo vervolgt hij:

„als ik mijzelf dan goed onderzoek, dan hangt dat saam met het booze in mijne menselijke natuur, dan zit er altijd iets in, wat niet goed is en voor God niet kan bestaan”.¹³⁾

In zijn Dogmatiek schreef hij in dezelfde trant: „Ieder geloovige doet de ervaring op, dat hij in de beste oogenblikken van zijn leven ook het sterkst staat in het geloof aan de Schrift; zijn vertrouwen op de Schrift neemt toe met zijn geloof in Christus”.¹⁴⁾

Trouwens: Bavinck keek naar twee kanten. Niet alleen bleef hij zich verzetten tegen de vrijzinnige verwerping van het Schriftgezag, hij had tegelijk een open oog voor de gevaren van het orthodoxistische handhaven van het gezag der Schrift zonder een levende geloofsband met de in de Schrift sprekende God. „In de dagen der doode orthodoxie was principieel het ongeloof aan de Schrift even machtig als in onze historische en kritische eeuw”.¹⁵⁾ Bavinck kon zich soms aforistisch uitdrukken. „Men belijdt thans zijn geloof niet meer, men gelooft alleen nog zijne belijdenis”,¹⁶⁾ zo typeerde hij de verstarrende orthodoxie na Dordrecht.

In die aanvechting heeft Bavinck met de Schrift geworsteld. Hij had er oog voor hoe diep God in de Schriftopenbaring tot ons is afgedaald. God spreekt tot ons door mensen en in menselijke situaties. Hij sprak in dit verband van het „zwakke” en „nederige” in de Schrift, haar „dienstknechtsgestalte”. Hij vergeleek haar in dit opzicht met de menswording van God in Christus. „Maar”, zo voegde hij daaraan toe, „gelijk het menselijke in Christus, hoe zwak en nederig ook, toch van het zondige vrij bleef, zoo ook is de Schrift sine labe concepta (onbevlekt ontvangen)”.¹⁷⁾ Sterke nadruk legde hij er op, dat wij de Schrift **theologisch** moeten lezen. De historische critiek komt met eisen tot de Schrift, waaraan zij niet kan voldoen. Zij geeft noch een integrale geschiedenis van Israël, noch een leven van Jezus. „Notarieele opteekening is de inspiratie blijkbaar niet geweest”.¹⁸⁾ Hier doet Bavinck denken aan Calvijn die heel onbevengden van „errores” (fouten) in de Schrift sprak. „Aan exacte kennis, gelijk wij die in de mathesis, de astronomie, de chemie enz. eischen, voldoet de

Schrift niet".¹⁸⁾ Zij spreekt de taal van de dagelijkse ervaring.

Bavinck heeft er ook mee geworsteld hoe de Schrift haar gezag aan ons oplegt. Hij heeft daar op verschillende plaatsen van zijn Dogmatiek over geschreven en het is interessant te zien hoe hij daarin niet altijd zichzelf gelijk is gebleven. In zijn bespreking van het gezag der Schrift, fundeerde hij haar gezag zonder meer in haar inspiratie. Hij schreef zelfs, dat er maar één grond is „waarop het gezag der Schrift rusten kan, en dat is hare inspiratie”.¹⁹⁾ Later kwam hij op deze kwestie terug bij de bespreking van het Getuigenis des Heiligen Geestes. Daar noemde hij de Schrift in haar geheel autopistos, in zichzelf geloofwaardig en als zodanig de grond van ons geloof. Het Getuigenis van de Heilige Geest is het middel waardoor wij de Schrift als in zichzelf geloofwaardig aanvaarden. Maar tegelijk treffen we bij hem verschillende uitspraken aan, waarin hij betoogt dat de grond van het geloof in het religieuze subject ligt. Hier raken wij een zwakke stee in Bavincks Schriftleer. Ergens was Bavinck een kind van zijn tijd. Hij stond zowel onder invloed van de sterke ethische stroming in de theologie van zijn tijd als onder die van Abraham Kuyper. Bij de ethischen speelde de christelijke ervaring een grote rol. Dat was ten diepste bij Kuyper ook zo. Kuyper heeft zich daarin nooit helemaal los kunnen maken van Schleiermacher. Bij Kuyper rustte het gezag van de Schrift ten diepste in de overeenstemming van de christelijke ervaring met het uitwendige Schriftwoord. De christelijke ervaring, de wedergeboorte zoals Kuyper haar typeerde, gaat aan de Schrift vooraf.²⁰⁾ Hetzelfde vinden we bij Bavinck in verschillende uitspraken over het Getuigenis van de Heilige Geest b.v. „Zowel de Roomsche als de Protestantse theologie is bij het onderzoek naar den diepsten grond des geloofs uitgekomen bij het religieuze subject en moet hare positie nemen in het geloof der gemeente”.²¹⁾

Zodoende kon hij de Schrift geen centrale plaats geven in de leer aangaande de middelen der genade. Ten diepste gaat ook bij Bavinck de wedergeboorte aan het Woord vooraf. Vandaar dat J. Veenhof in zijn Bavinckstudie terecht kon schrijven „het merkwaardige van Bavinck's positie is, dat hij soms het oorspronkelijke reformatorische standpunt zeer dicht nadert en van daaruit het spiritualisme met krachtige wapenen te lijf gaat, terwijl hij tegelijkertijd het spiritualisme in de kaart speelt”.²²⁾ In deze gedachtengang wordt de Schrift met haar Goddelijke garantie in de inspiratie een objectieve tegenpool tegenover het subjectieve geestelijke leven. Hiermee hangt ook samen, dat Bavinck in zijn Dogmatiek de Schrift bij de ingang van de dogmatiek behandelde. Zij is het objectieve principium waaruit de dogmatiek put bij haar bespreking van de verschillende dogmata. Daardoor verschaalt de positie van de Schrift in de bespreking van de middelen der genade.

Het is de verdienste van hervormde theologen als Haitjema en J. G. Woelderink geweest, dat zij voor deze zwakke plek in Kuypers en Bavincks Schriftleer de ogen hebben geopend. Het is een punt van grote betekenis in de huidige crisis van het Schriftgezag. Terecht heeft Bavinck er herhaaldelijk de nadruk op gelegd, dat de Schrift autopistos is en zo vaak hij daarop het accent liet vallen, stond hij voluit op de reformatorische lijn. Ik denk aan uitspraken als deze: „de Schrift is viva vox Dei (de levende stem Gods), epistola Dei ad suam creaturam (een brief Gods aan zijn schepsel), de Schrift „werd niet alleen getheopneusterd in het moment, dat zij te boek werd gesteld; zij is theopneust... Uit de openbaring voortgekomen, wordt zij door de theopneustie levendig gehouden en efficax gemaakt”.²³⁾ Zulke uitspraken zijn goud waard. Het gezag van de Schrift rust niet slechts in haar inspiratie. Ook de theopneustie van de Schrift wordt ons geopenbaard door het spreken Gods in de Schrift zélf, behoort tot haar inhoud. Zij is geen extra-garantie, die boven de Schrift op komt. De Here gebruikt de ganse Schrift met haar ganse inhoud als middel der genade door de kracht van de Heilige Geest. De Heilige Geest werkt in ons het geloof door de prediking van het heilig evangelie: Zondag 25 H. Catechismus. Het gezag van de Schrift zet zich in de Pinksterbedeling door in de kerk door de

werking van de Heilige Geest. Hier komen weer alle uitspraken van Bavinck tot hun recht, waarin hij er de nadruk op legt dat de Schrift Christus tot haar inhoud heeft en van Christus getuigt. Sleutelen aan de Schrift is sleutelen aan haar inhoud. Er zit bij Bavinck in zijn Schriftleer soms een rationalistisch tintje. Zo kon hij onderscheid maken tussen centrum en periferie van de Schrift en zelfs schrijven „niet alle boeken des Bijbels hebben gelijke waarde”.²⁴⁾

Zo'n uitspraak zouden wij liever niet overnemen. God bedient Zich van de gehele geïnspireerde Schrift als middel tot wedergeboorte, geloof en bekering. Wat is de maatstaf voor het in mindere of meerdere mate „van waarde” achten van een deel der Schrift? Vermoedelijk lag hier bij Bavinck achter zijn opvatting van de Schrift als objectieve openbaring Gods naast de subjectieve christelijke ervaring. Wat voor die ervaring van directe betekenis is, krijgt een sterker accent en groter waarde dan wat daar niet onmiddellijk op te betrekken valt. Hetzelfde geldt van het onderscheid tussen centrum en periferie.

J. Veenhof heeft Bavincks Schriftleer aldus samengevat: „Wie het geheel van Bavincks Schriftleer overziet, bemerkt, dat zij zich kenmerkt enerzijds door het verzet tegen de devaluatie van het inspiratiebegrip anderzijds door de verwerking van de problematiek, die aan deze leer eigen is”.²⁵⁾ Dit laatste wil niet zeggen, dat hij alle problemen oploste. Bavinck bleef spreken van „cruces” die onoplosbaar zijn. Ze zullen er in deze bedeling wel altijd blijven. Dat moge ons troosten ook in deze tijd. We mogen tegelijk dankbaar zijn, dat Bavinck door zijn beschouwingen de weg geopend heeft voor een krachtige opbloei van de studie van de Schrift zélf in gereformeerde kring. Midden in zijn aanvechtingen hield hij vast aan de reformatorische grondstelling *Sacra Scriptura est verbum Dei*: de Heilige Schrift is het Woord van God. We voegen er aan toe: dit Woord is een kracht Gods tot zaligheid voor ieder die het gelooft, Rom. 1 : 16. Dit Woord is aan de kerk voor haar prediking toevertrouwd. Alle Schriftstudie die het Woord Gods op zichzelf stelt en losmaakt van zijn functionaliteit n.l. om middel te zijn in de hand van de Heilige Geest om geloof en wedergeboorte te werken, houdt zich bezig met intellectuele vraagstukken zonder vrucht voor kerk en theologie. Daarom had Haitjema gelijk toen hij schreef dat de problemen rond de Schrift onoplosbaar zullen blijven en „pijnlijk-scherpe kanten” houden, zolang de moderne cultuur zich niet tot dit Woord Gods bekeert.²⁶⁾

Enschede.

R. H. BREMMER

Wie zich voor Herman Bavinck interesseert, zij verwezen naar de volgende recente studies:

R. H. Bremmer, Herman Bavinck als dogmaticus, 1961.

R. H. Bremmer, Herman Bavinck en zijn tijdgenoten, 1966.

J. Veenhof, *Revelatie en inspiratie*. De openbarings- en Schriftbeschouwing van Herman Bavinck in vergelijking met die der ethische theologie, 1968.

C. Veenhof, *Volk van God*. Enkele aspecten van Bavincks kerkbeschouwing, 1969.

Bovendien werd onlangs heruitgegeven H. Bavinck, *De katholiciteit van Christendom en kerk*, 1968, met een interessante inleiding van G. Puchinger.

1) E. P. Heideman, in zijn *The relation of revelation and reason in E. Brunner and H. Bavinck*, 1969, p. 6.

2) T. Hoekstra, in *Geref. Theol. Tijdschrift*, 1922, blz. 101.

3) V. Hepp, in *In Memoriam H. Bavinck in Jaarboek Geref. Kerken*, 1922, blz. 310.

4) *Geref. Dogmatiek*, I^o, blz. 405.

5) *A.w.*, blz. 445.

6) *A.w.*, blz. 455.

7) *A.w.*, blz. 458.

8) Zie J. Ridderbos, *Gereformeerde Schriftbeschouwing en organische opvatting*, 1926.

9) *Geref. Dogmatiek*, I^o, blz. 460.

10) *A.w.*, blz. 441.

11) *A.w.*, blz. 461.

12) *A.w.*, blz. 465.

13) Bij V. Hepp, *Dr. Herman Bavinck*, 1921, blz. 177/178 en blz. 300.

14) *Geref. Dogmatiek*, I^o, blz. 466.

15) *T.a.p.*

16) In *De zekerheid des geloofs*, 1901, blz. 38.

17) *Geref. Dogmatiek*, I^o, blz. 460.

18) *A.w.*, blz. 471.

19) *T.a.p.*

20) *A.w.*, blz. 488/489.

21) Zie *Encyclopedie*, II, blz. 513; *Het werk van den Heiligen Geest*, I, blz. 254, 255.

22) *Geref. Dogmatiek*, I^o, blz. 406.

23) J. Veenhof, *Revelatie en inspiratie*, 1968, blz. 505.

24) *Geref. Dogmatiek*, I^o, blz. 406.

25) *A.w.*, blz. 462.

26) J. Veenhof, *a.w.*, blz. 544.

72) Th. L. Haitjema, *Het woord Gods in de moderne cultuur*, 1931, blz. 126.

Vervolg van pagina 275

gen bij de andere kerk, het aanvragen van een attestatie van de éne kerkeraad en het indienen van die attestatie een zaak van het lid der kerk en van niemand anders is, en dat ook de vraag of men aan een vertrekkend lid een attestatie zal meegeven en of men de attestatie van een aankomend lid al of niet zal aanvaarden een zaak van de betrokken kerkeraden is.

Het adres van een attestatie

Aan wie behoort nu zulk een attestatie te zijn geadresseerd?

Natuurlijk aan niemand anders dan aan de persoon, die bij zijn vertrek uit de gemeente om een attestatie vraagt. Hij vraagt zulk een attestatie aan, een getuigschrift omtrent zijn persoon, zijn christelijke belijdenis en zijn wandel als christen, aan hem en aan niemand anders behoort zulk een attestatie te worden ter hand gesteld of te worden toegezonden. Wat deze broeder met dat getuigschrift in zijn nieuwe woonplaats wil doen, is enig en alleen zijn zaak. Het enige dat hij er wettig mee doen kan is het overleggen aan de kerk bij welke hij zich wil voegen. Doet hij dat dan geeft hij aan zijn attestatie het tweede adres. Hij kan zich met deze attestatie vervoegen bij de Gereformeerde kerk van zijn nieuwe woonplaats. Hij kan het ook laten. Hij kan zich met die attestatie ook vervoegen bij de Gereformeerde kerk (synodaal), de Chr. Gereformeerde Kerk van zijn woonplaats en zo voort. Of die hem op grond van die attestatie aanvaarden is hùn zaak. Maar de broeder geeft aan de hem verleende attestatie het tweede adres. Hij en niemand anders bepaalt bij welke kerk hij zich voegt. En dat tweede adres behoort aan die attestatie niet te worden gegeven door de kerkeraad van vertrek. Deze kan dat ook niet.

Vertrek naar het buitenland

Dat blijkt duidelijk wanneer iemand vertrekt naar het buitenland, b.v. van Amsterdam naar Berlijn. De kerkeraad van Amsterdam kent de kerk in Berlijn niet. Welke is de kerk bij welke de vertrekkende broeder zich zou moeten voegen?

Daarover kan in een enkel geval een van de leden van kerkeraad een oordeel hebben, de kerkeraad als zodanig heeft dat oordeel niet, kan het niet hebben en behoort het niet te hebben. Immers de zaak staat alleen aan de vertrekkende broeder ter beoordeling. En het zal hem misschien moeite genoeg kosten die vraag te beantwoorden. Hij zal daar de kerk weer moeten zoeken. Hoe het zij — de kerkeraad, die hem bij zijn vertrek naar Berlijn een attestatie meegeeft kan meer niet doen dan in die attestatie aan de broeders opzieners van de gemeente des Heren van zijn nieuwe woonplaats te verzoeken hem onder hun opzicht te nemen. Strikt genomen behoeven ze ook dat niet te doen. Een mondig lid der kerk is mans genoeg dat zelf aan de opzieners te vragen! Maar hoe het ook zij: wie die opzieners zijn en waar die gemeente der Heren in Berlijn is, die vraag beantwoordt hij.

En het is niet anders wanneer een lid van de Gereformeerde kerk van Maastricht vertrekt naar de kerk van Groningen. Dan is de kerkeraad van Maastricht schuldig hem op verzoek een attestatie mee te geven. Waar de vertrokken broeder zich met die attestatie in Groningen vervoegt is zijn zaak. En de kerkeraad aan welke een attestatie wordt gevraagd behoeft daarnaar geen onderzoek te doen en nog minder het verlenen van het

attest van het antwoord op die vraag afhankelijk te maken.

Dat gebeurt thans meer dan eens. Kerkeraden vragen thans aan vertrekkende leden: voor welke van de Gereformeerde kerken begeert ge een attestatie? Valt het antwoord niet naar de zin des kerkerads uit dan wordt de betrokkene met de weigering van een attestatie 'gestraft'. Gestraft voor een 'zonde' die hij nog niet bedreven heeft. Een volkomen nutteloze maatregel. Immers de betrokkene vertrekt dan zonder attestatie. En hij vraagt zonder attestatie toegang tot de kerk bij welke hij zich in zijn woonplaats wenst te voegen. En deze kerk heeft het volste recht hem zonder attestatie toe te laten. Daarvoor is een pastoraal gesprek voldoende. En een eventueel nader onderzoek.

Wanneer een kerkeraad zich zorgen maakt over de vraag bij welke kerk in zijn nieuwe woonplaats een vertrekkende broeder zich voegen gaat, maakt hij zich zorgen, die de zijne niet zijn.

KERKNIEUWS

BEROEPEN: te Smithville (Ont. Can.): ds. M. Brandes te Hengelo.

BEDANKT: voor Haarlem-B: ds. J. Strating te Hattem; voor Zalk en Veecaten: ds. H. van Ommen te Zaandam; voor Hoogkerk: ds. J. van Dijk te Uithuizen.

DS. C. BAKKER — De kerkeraad van Oldenzaal heeft de kerken bericht, dat hij, mede gelet op het voorgaand oordeel van de kerk te Enschede-Noord, zijn predikant, ds. C. Bakker, moest schorsen in de uitoefening van zijn ambt als dienaar des Woords.

DS. J. VONKEMAN — Op zaterdag 29 november jl. zette ds. J. Vonkeman en zijn gezin weer voet op Nederlandse bodem, na een verblijf van bijna 7 jaar in Natal, Zuid-Afrika, waar hij werkzaam is als zending in dienst van de Gereformeerde kerk te Kampen.

DS. T. DEKKER — Zondag 30 november nam ds. T. Dekker afscheid van zijn gemeente te Goes. Als tekst voor zijn prediking had hij gekozen: Colossenzen 1:23.

VRAAG

Aan U: Hebt U er al over nagedacht, dat er in onze kerken tal van bejaarden, gehandicapten, blinden en eenzamen zijn, die van het kerkelijk leven buiten hun eigen kringetje vrijwel niets meemaken?

Of die er soms ook behoefte aan hebben een goede preek te horen?

U weet, dat de Stichting „De Brug” te Dronten zich ten doel stelt, voor deze broeders en zusters geluidsbanden te maken en (gratis) uit te lenen met opnamen van kerkdiensten, lezingen, uitvoeringen enz.

U begrijpt echter, dat daarvoor (veel) geld nodig is.

Daarom zou het zo fijn zijn, Uw

AANBOD

te mogen ontvangen, dit mooie werk te willen steunen en zo een „Christelijke handreiking” te doen.

Zendt U dan onderstaande bon aan:

Ch. Vinke, Stichting „De Brug” te Dronten. JA, U kunt op mij rekenen,

Noteert U mij voor een bijdrage van f..... per jaar/kwartal/voor één keer.

Over te schrijven op Uw rekening bij de Nederl. Middenstandsbank te Dronten, (postgiro van de bank 1024238).

Ik zou bandopnamen kunnen maken van

Graag zal ik van U horen, of hiervoor belangstelling is.

Ik zou graag regelmatig bandopnamen willen horen van

Naam: Woonplaats:
Adres: Telefoon:

HEERDE — Vrijdag 28 november is het binnen de Gereformeerde Kerk te Heerde tot een breuk gekomen. Op een door een aantal gemeenteleden bijeen-geroepen vergadering verklaarde één der diakenen zich niet meer met de lijn, die consequent door de Kerkeraad werd aangegeven, te kunnen conformeren en riep de gemeente op hem in het beleggen van aparte diensten te volgen. Zondag 30 november werd vergaderd in het kerkgebouw van de Ned. Protestantisten Bond aan de Julianalaan te Heerde in welke diensten ds. L. J. Goris van Wezep voorging. De kerkdiensten werden door ongeveer negentig lidmaten bezocht. Het voorlopig correspondentie-adres van de Gereformeerde Kerk te Heerde is: B. van Ommen, Hagestraat 1a, Heerde.

G.S. HOOGEVEEN — In de vergaderperiode van 2 tot 5 december 1969 werd de bespreking van het rapport inzake de Theologische Hogeschool en de handeling van deputaten-curatoren afgerond. Wat betreft de toetsing van de nieuwe Psalmbelijming (I.K.B.) werd het minderheidsvoorstel van de commissie aangenomen. Dit voorstel hield in: voortzetting van het toetsen van de I.K.B., en voortgaan met de beoordeling van andere proeven van berijming inzonderheid van die van ds. G. A. Hoekstra. Vervolgens werd de correspondentie met de buitenlandse kerken (Monte Alegre, Free Reformed Churches of Australia, Canadian Reformed Churches en de kerken in Zuid-Afrika) behandeld, het rapport over Zuid-Afrika in comité-zitting. Voorts deed de praeses mededeling van een in comité genomen besluit, inhoudende de ontzetting uit de dienst van de lectoren ds. D. J. Buwalda en dr. H. M. Mulder, aangezien dezen niet tot erkenning van schuld waren gekomen.

ADRESSEN

DOORN: Ds. K. B. Holwerda, Emmalaan 11, tel. 03430-2154.

Tweemaal helpen

De onrechtvaardige Mammon

als helper. Een advies daartoe wordt door de Heiland gegeven in Lukas 16: 1-9. Een theoloog geeft hierover als volgt zijn mening:

„Zo willen wij niet al te lang verwijlen bij het portret van de onrechtvaardige rechter... Want de man zelf staat eigenlijk helemaal niet in het middelpunt van het verhaal. Het eigenlijke thema is veeleer het **geld**. Dát speelt de leidende hoofdrol, — het geld, de „onrechtvaardige mammon”.

Wat is dat voor een ding, beter gezegd: Wat betekent deze macht in het leven van een mens die God wil gehoorzamen? Hoe moet hij daarmee omgaan? In een tijd van **hoogconjunctuur**... mag deze vraag ons wel interesseren. Voor 't overige een zeer **aardse vraag**. Maar onze betrekking tot God wordt zeer zelden bepaald door ons peinen over dogma's en alle mogelijke problemen van het hiernamaals, maar onze verhouding tot Hem wordt bepaald door zeer massieve wereldse vragen, door problemen aan **deze zijde van het graf**, die in **dit** leven een rol spelen: problemen van seksualiteit, van geld, van omgang met onze medemensen.”

Wie hierover meer wil weten kan o.a. ook terecht in „Beleden Beloften” van ds. M. J. C. Blok, met betrekking tot Zondag 42 van de H.C.

De onrechtvaardige Mammon

niet gebruiken, om eigen zin door te drijven. Soms krijg je reacties te horen van: Als ze bij de Stichting dit of dat niet doen dan geven wij geen geld. Dit doet denken aan kerkleden, die elk verzoek aan de kerkeraad vergezeld laten gaan met de bedreiging: als u niet aan mijn of ons verzoek voldoet dan staken wij onze kerkelijke bijdrage.

Neen, de Stichting is niet volmaakt. Gelukkig niet. Wat zouden u en ik, onvolmaakt tot enig goed en geneigd tot alle kwaad, met zo'n volmaakt ding moeten beginnen? Wie ermee instemt, dat de Stichting een hulporgaan is van de kerken, moet daarnaar dan ook handelen, opdat b.v. ouderloze kleine en grote kinderen nimmer de dupe worden van het

Redactieleden:

Ds. H. AMELINK, Dr. J. BOSCH,
P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Drs.
J. G. VAN OORD, Prof. Dr. P. G. SMELIK,
Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

Ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg,
Slotlaan 220, Zeist. Telef. 03404-12452

Abonnementenprijs

f 15,— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

Advertentieprijs 20 ct. per mm.
Familieberichten 15 ct. per mm.

hanteren van ons zgn. machtsmiddel. Alles wat gegeven wordt uit liefde tot Jezus, houdt eeuwig stand en zal nimmer vergaan. Ook dan, wanneer ik niet alles weet wat ik graag zou willen weten. Zij, die geloven, haasten niet.

Luister naar het advies van onze Heiland: „Maakt u vrienden met behulp van de onrechtvaardige Mammon, opdat, wanneer u deze ontvalt, men u opnemen in de eeuwige tenten.” Mag ik hierbij niet denken aan dat andere Schriftwoord: „Uit de mond van kinderen en zuigelingen hebt Gij sterkte grondvest, uw tegenstanders ten spijt, om vijand en wraakgierige te doen verstommen.”?

Zo tóch afrekenen

voor het einde van het jaar. Daartoe roep ik u op. Een oproep, die alleen haar grond vindt in het vaste vertrouwen op de Heere, dat Hij het alles zo zal maken, dat u en ik ons verwonderen mogen. In dat vertrouwen droeg ook ik mijn „steentje” bij. Dat er nog maar veel „vertrouwenssteentjes” mogen binnenstromen. Vijfmaal een kwart is binnen en zo blijft er thans nog viermaal een kwart, of f 100.000,— openstaan.

Uw lening van f 500,— of meer, of uw gift zien wij gaarne tegemoet op postrekening nr. 52325 van Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Ede.

Student zoekt

KAMER

in Amsterdam.

Br.: Nicó Waagmeester, Traaij 230, Driebergen.

GERO-ZILVIUM

AVONDMAALSTELLE

DOOPBEKKENS

Fa. den Hengst

Slotlaan 224-226 - Zeist - Tel. 03404-11298

Ds. G. Viseé,

VERSTAAT PROF. KUITERT WAT HIJ LEEST?

De schrijver laat zien, dat de beweringen van Dr. Kuitert maar al te zeer op loze gronden en al te haastige conclusies berusten. **2e druk ter perse.**

Prijs f 3,50.

Uitgave van:

Singel 55 — BARENDRECHT — Postrekening nr. 216828